

„... když aspoň bydlíme v jednom městě.“ Město v prožívání domova samostatně žijících lidí¹

“...When We Live in the Same City at Least:” The City as Home Experienced by Solo-living People

Lucie Galčanová, Barbora Vacková

ABSTRACT The study of different forms of belonging and place attachment within more or less locally bound communities has a long tradition in sociology. This paper presents findings from qualitative research on solo-living people and aims to understand the role of urbanity in their everyday life, practices, and narratives. Home is conceived, for the purposes of this study, as an ethnographic context, and also as a multiscalar concept of practices that structure our everydayness. Following the critical geography of home formulated by Blunt and Dowling, we understand the city as one of the major scales on which home can be experienced, articulated and lived. We identify three forms of the home attachment of solo-living people: home as a choice, home as a project, and home as an experience. Furthermore, we show the ambivalent role played by urban experiences that simultaneously involve enjoyment and pleasures but also the negative experiences of solo-living or single partnership status.

KEY WORDS City, home, singles, solo-living, qualitative study, Czech Republic

Úvod

Hlavní otázka výzkumného projektu, jehož součástí je tato studie, směřuje k prozkoumání životního způsobu a zkušeností narůstající skupiny lidí žijících v jednočlenných domácnostech: ptá se po tom, zda a jak lidé, kteří žijí sami, budují, prožívají a zvyšňují svůj domov. Tato otázka je založena na teoretickém paradoxu vycházejícím ze sociálněvědné literatury, která se přes rozmanité množství přístupů k pojetí tématu *domova* shoduje obvykle na tom, že při jeho konstruování jde především o sdílení osobní zkušenosti i prostoru s dalšími lidmi,

Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU, 4/2014. S. 13–32. ISSN 1214-813X.

¹ Text vznikl v rámci výzkumného projektu Ústavu populačních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity podporovaného Grantovou agenturou České republiky „Význam domova perspektivou samostatně žijících osob“ (GA13–32237S). Děkujeme Michaele Kvapilové Bartošové a Lukáši Kalovi, bez jejichž výzkumné a analytické práce v rámci projektu by tento text nemohl vzniknout. Děkujeme také recenzentům textu za podnětné poznámky a v neposlední řadě našim komunikačním partnerům a partnerkám za ochotu sdílet s námi své životní zkušenosti a příběhy.

většinou členy rodiny. Když Mary Douglas (1991) mluví o tyranii domova, dotýká se především témat primární socializace – domácí prostředí je místem významné disciplinace a vymezování rolí, utužování vůle, která je nezbytná pro plánování do budoucna. Domov je místem rozporů, tlaků a rezistence, vyjednávaného řádu solidarity. U domácností tvořených jedním členem se pak dle Douglas tyto rozpory a ambivalence odehrávají uvnitř tohoto člověka – jsou soubojem jeho vlastní vůle a slabosti (Douglas 1991: 295). Překvapivě psychologizující vyústění vyplývá z jejího pojetí domova jako vyjednávané časoprostorové mocenské a ekonomické struktury (čímž se blíží spíše pojmu domácnosti). Zda, jak a v jaké podobě se vztahují k domovu lidé, kteří jej nesdílí se svými významnými druhými na každodenní bázi?

Domov je jednou z nejvíce idealizovaných zkušeností a scén lidské existence (Brickell 2012), je abstraktním symbolem s celou řadou konotací a rovin významu (Moore 2000). Domov jako forma patřičnosti, kulturní totožnosti (Kohák 2009), přináležení k nějakému celku, kolektivitě, místu, vztahování se může být analyzován na mnoha prostorových, sociálních či časových osách. Sledujeme-li linii časovou, je domov spojován se vzpomínáním, tvorbou nostalgického, víceméně neměnného obrazu či rekonstrukcí minulých přináležení. Může být chápán jako budoucí bod návratu, jako ideální či utopický cíl (který nemusí ležet v horizontu jednoho lidského života). A v neposlední řadě je zde domov jako aktuální prožitek, prožitek v nikoliv vzdálené minulosti či budoucnosti, ale prožitek významů, momentů, činností, věci či vztahů, aktuálně ukotvený v kognitivních a výkladových rámcích, které jsou otevřené, přístupné, souladné, na dosah a po ruce.² Časová osa expertních sociálněvědných vyprávění o domově zahrnuje také historický pohled na vývoj významů a praktik spojovaných s domovy na mnoha geografických úrovních,³ sociální osa pak sleduje jejich proměnlivost napříč různými společenstvími i v různých společenských vrstvách.⁴ Tato mnohost

² Na konceptu domova je dobře sledovatelné hierarchické upřednostňování stability nad tokem v západním myšlení (West-Pavlov 2009). Domov je popisován například jako lokace křehkého, emocionálního spíše než kognitivního prožitku ontologického bezpečí, definovaného skrze bazální důvěru v kontinuitu vlastní identity opřenu o „autonomii tělesné kontroly v rámci předvídatelných rutin“ (Giddens 1986: 50), dosahovanou právě skrze stabilitu materiálního i sociálního prostředí, každodenní rutiny v něm vykonávané jako pevného základu pro osobní identitu a bezpečí ve smyslu pocitu kontroly nad životem a nepřítomnosti vnějšího ohrožujícího dozoru (Dupuis a Thorns 1998).

³ Klasickými prostorovými vyjádřeními domova jsou vlast, domovina a národ, jako kolektivní entity, společenství představy, u nichž se očekává prostorové ukotvení, vůči kterému jsou pak definovány další stavy a zkušenosti jako emigrace, vyhnanství či diaspora. Domov je konstrukcí těch, kteří odcházejí, souvisí s tvorbou moderních maskulinit, kdy muž je tím, kdo odchází, a žena, nejspíše figura matky, je tou, která zůstává, aby strážila místo domova v jeho (naivně konstruované a neudržitelné) neměnnosti (Massey 1992). Jak upozorňuje Massey, objevují se zostřené diskurzy jednotného, jedinečného a stabilního domova jako reakce na nejistotu globalizovaného světa, především u těch, jejichž pozice byly vnímány jako stabilní, tedy hegemónní, nejistotu, která je důsledkem změněné post-koloniální situace. Řada autorů se tedy pokouší promýšlet jiná pojetí domova, který může být definován nikoliv jako (prostorově) ohraničený, ale jako propustný, neustále utvářený a proměnlivý. Takový, který nemusí být jenom jeden (Massey 1992: 15).

⁴ Chtělo by se říci také celosvětově, to však zcela neplatí – výzkumu „domova“ jasně dominuje konceptualizace v kontextu západní moderní společnosti, což souvisí jak s vývojem sociologie, tak s vývojem samotného konceptu a jeho „domestikace“ v 17. a 18. století. Antropologické studie,

se také odráží v problematickém hledání definice domova a řada autorů a autorek se snaží s touto neuchopitelnou šíří vypořádat⁵. Při vědomí širší možných rovin zkoumání domova se pro účely této studie zaměříme především na rovinu prostorovou, konkrétně *městskou*. Jak ukážeme dále, vycházíme při tom z přístupu Alison Blunt a Robyn Dowling (2006) a v návaznosti na jejich práci předpokládáme město jako možnou rovinu prožívání domova, jako významné místo přináležení, které může sehrávat roli v tom, jak participanti a participantky výzkumu svůj domov vysvětlují. Zajímá nás, jakou roli v tomto vysvětlení může hrát město jako místo každodenních aktivit. Budeme se věnovat tomu, jak vystupuje město a městské prostředí ve výpovědích našich komunikačních partnerů a partnerek, kterými jsou bezdětní lidé žijící sami. Jakým způsobem jej zvýznamňují, jak popisují svůj vztah k městu a jeho každodenní užívání: kdy a jak jej zvýznamňují jako důležitý rámeček životního příběhu a příběhu o bydlení a domově a jak slouží jako pozadí pro reflexivní uchopení specifčnosti vlastní životní situace.

V úvodní části nejprve krátce vysvětlíme, jakým směrem se ubírá badatelský zájem o jednočlenné domácnosti. Následně uvedeme hlavní teoretické a metodologické rámce, které formovaly náš přístup ke zkoumání fenoménu domova. V empirické části představíme různé formy zkušenosti a jednání, skrze které se vybraní participanti a participantky našeho výzkumu vztahují k širšímu prostředí města a činí jeho veřejný a semiveřejný prostor místem prožívání domáckosti. V jejich výpovědích se objevují tři základní způsoby, jakými popisují proces, ve kterém se místo/město stává součástí jejich domova/domovem, a kterým se budeme věnovat. První z nich označujeme pro zjednodušení „domov jako projekt“, další „domov jako volba“ a poslední jako „domov prožitý“.

Sociálněvědný zájem o jednočlenné domácnosti

Věnujme se nejprve krátce kontextu celého výzkumu. V posledních dekadách jsou to právě jednočlenné domácnosti, jejichž počet i podíl se výrazně navyšuje.⁶ Lze předpokládat pokračování tohoto trendu, a to především ve městech. Censovní údaje v sobě však skrývají poměrně pestrá skupina lidí, kteří se od sebe liší nejen místem bydliště, ale především fází životní cesty – významnou část jednočlenných domácností tvoří lidé vyššího věku, žijící sami

v jejichž centru stál výzkum domácností dříve, než se dostal do zorného pole sociologie či sociální geografie, používaly pojem domova většinou v jeho omezeném významu pro označení domu, obydlí (Rybczynski 1986; etymologický rozbor viz Rykwert 1991). Fenomenologická tradice v sociálněvědném bádání pak učinila z domova pojem, který vyjadřoval centrum lidské existence a osobní identity (Moore 2000).

⁵ Viz přehledové práce: Moore 2000; Mallett 2004; Easthope 2004; Blunt a Dowling 2006.

⁶ Podle SLDB bylo v roce 2011 v České republice 1,4 milionu jednočlenných domácností. Toto číslo přitom rostlo již od 90. let, kdy bylo v ČR 670 tisíc takových domácností. V porovnání s jinými typy domácností se v posledních dekadách nejvíce zvyšoval počet právě jednočlenných domácností, mezi lety 1995–2010 šlo o nárůst o 85 % (Kvapilová Bartošová a Fučík, v tisku).

v důsledku rozvodu či úmrtí partnera.⁷ Významně se však zvyšuje i počet těchto domácností lidí ve věku mezi 30–40 lety. Právě tato skupina stojí v centru naší pozornosti.

Příčiny nárůstu počtu jednočlenných domácností jsou obvykle vysvětlovány v rámci teorií individualizace (Beck a Beck-Gernsheim 2002) poukázáním na strukturální příčiny společenské změny, jako je větší orientace na placenou práci jako hlavní zdroj příjmu (související také se zapojením žen do pracovního trhu). Dalším zdrojem změn je také flexibilizace trhu práce vyžadující pružnost a přizpůsobivost pracovníků, a to na několika rovinách: na rovině geografické jde o flexibilitu spojenou s ochotou stěhovat se za prací. Časová flexibilita je spojena se sebeorganizací a svobodnějším přístupem k práci, ale také s rozplýváním časových hranic práce do všech částí dne i týdne. Konečně sehrává roli také vyvazování jednotlivců z rodinných sociálních vazeb, které na jednu stranu představují pouta a zábrany k individuálním rozhodnutím, ale také ochrannou sociální síť. Mezi závazky blízkých vztahů a flexibilizací práce existuje tedy významná tenze a ambivalence. Zjednodušeně řečeno, čím více se individua orientují na placenou práci a méně na budování pevných rodinných vazeb, tím více se stávají na placené práci závislími, neboť nemohou (a nechtějí) spoléhat na záchranné sociální síť (srov. např. Hughes 2013).

Je několik důvodů, proč tito potenciálně flexibilní, samostatně žijící lidé v produktivním věku představují výzvu pro sociologii rodiny a intimity, ale také sociologii bydlení a v návaznosti na ni i urbánní sociologii. Na první pohled je zřejmý zajímavý moment toho, že stále širší skupina lidí ve věku okolo 30 let se objevuje někde mezi tradičně na sebe navazujícími kategoriemi adolescence (přípravy na povolání a vyvazování se z rodičovské domácnosti) a dospělosti (spojované se zapojením do pracovního trhu a budováním vlastní rodiny a domácnosti): jsou zapojeni do pracovního trhu a žijí samostatně, jak by odpovídalo definici dospělosti, nezakládají však nové rodiny a částečně žijí bez stálých partnerských svazků (jako singles, srov. Tomášek 2006). V rámci sociologie rodiny a intimity probíhá debata o významu a charakteru této životní fáze. Na jednu stranu lze předpokládat, že na ni bude navazovat další fáze lépe odpovídající původní definici dospělosti – tedy založení rodiny. Z jistého úhlu pohledu se ale jedná o širší změnu životního způsobu, neboť je pravděpodobné, že část těchto lidí zůstane nadále bezdětných či nebude žít ve stálém partnerském svazku. Samostatné bydlení může být u stále většího počtu lidí permanentním stavem, a to především v městském prostředí (Molgat a Vézina 2008), které poskytuje příznivější podmínky jak v podobě pracovních příležitostí, tak např. v dostupnosti služeb a větší variabilitě trhu s bydlením. V návaznosti na tyto předpoklady jsou pak v literatuře volena nová označení

⁷ Zatímco této skupině samostatně žijících dominují ženy, u druhé významné části, kterou tvoří lidé v produktivním věku, převažují spíše muži. Ti také tvoří významnější podíl lidí, kteří žijí sami ve venkovských oblastech (a většinou mají nižší vzdělání), zatímco ve městech tvoří jednočlenné domácnosti s mírnou převahou (spíše vzdělanější) ženy. Jak ukazují Qu a de Vaus (2011), se vzrůstajícím věkem se právě u skupiny samostatně žijících žen oproti stejným mužům snižuje pravděpodobnost vstupu do partnerského svazku.

pro období charakterizované ekonomickou samostatností a současně absencí rodičovství: post-adolescence, vynořující se či mladá dospělost aj. (přehledně např. Kvapilová Bartošová a Fučík, v tisku).⁸

Současně životní způsob a zkušenosti této rozrůstající se skupiny vyvolávají nové otázky také na poli urbánní sociologie a sociologie bydlení a domova. Životní způsob, skrze který je některými autory tato skupina lidí definována a rozpoznána jako specifický segment populace, je totiž úzce svázán s proměnou bytového trhu a bytových politik, které v posledních desetiletích umožnily samostatné či sdílené nerodinné bydlení stále většímu počtu lidí. Z hlediska sociologie bydlení jsou samostatně žijící bezdětní mladí dospělí také výzvou právě pro zkoumání pojetí domova, který je obvykle spojován s rodinným (nikoliv nutně idealizovaným) životem, opřeným o sdílený prostor, společné rutiny či vyjednávaná pravidla (Gabb 2010). Z hlediska urbánních celků pak tyto lidé tvoří významný podíl populace a svým životním stylem spolu-ovlivňují podoby městského života (např. Deka 2014).⁹

S ohledem na výše řečené a s vědomím zásadního zjednodušení volíme pro účely této studie pro označení našich komunikačních partnerů a partnerek termín mladí dospělí. Pro rámování výzkumu je však pro nás signifikantní zkušenost samostatného bydlení (angl. *solo-living*), a to bez ohledu na věk (Jamieson, Wasoff a Simpson 2009; Jamieson a Simpson 2013) a dobrovolnost či nedobrovolnost této situace. Na rozdíl od britských autorek přidáváme také kritérium bezdětnosti: Předpokládáme totiž, že dítě se může stát bodem, kolem kterého se utváří vztahová síť i důležité způsoby organizace času a prostoru jejich rodičů a dalších pečujících osob, které mohou být zásadně odlišné od zkušenosti bezdětných samostatně žijících lidí. Máme také na zřeteli, že přes analytické oddělení pojmů jednočlenné domácnosti jako označení pro prostorové a ekonomické uspořádání a konceptu singles¹⁰ jako označení partnerského statusu jsou oba jevy propojené (např. Jamieson a Simpson 2013: 7). Také pro řadu z mužů a žen zapojených do výzkumu je samostatné bydlení spojeno se zkušeností single partnerského statusu.

Teoretická východiska a metoda

Prvním ze zásadních zdrojů našich východisek je kritická teorie domova, jak ji formulovaly Blunt a Dowling (2006). Upozorňují, že domov je vždy ambivalentní. Má svou materiální podstatu (v jejich podání jde především o konkrétní místo) i nemateriální, imaginární dimenzi. Přestože se privátní sféra ustavila jako od veřejné a politické sféry oddělená, existuje vždy propojení mezi domovem, politikou a identitou. „Většina literatury o domově [...] se zaměřuje především na bydlení a/nebo domácnost. Ale pocity přináležení či odcizení jsou konstruovány napříč širokou prostorovou škálou, počínaje vlastním tělem, přes domácnost

⁸ Toto označování je však problematické tehdy, pokud nehovoříme o životní fázi, tedy odložené transici k dospělosti, ale o celoživotní zkušenosti, která již nemůže být definičně spojována s věkem.

⁹ Např. studie Molgata a Véziny (2008), která srovnávala zkušenosti samostatně žijících ze dvou rozdílných čtvrtí v Montrealu, ukazuje rozdílnou percepci částí města související právě s životním stylem, ale také obecně sdílenými rodinnými hodnotami.

¹⁰ Podrobněji k problematice statusu singles viz např. Roseneil (2006).

k měřítku města, národa či světa“ (Blunt a Dowling 2006: 27). Lidé určité zkušenosti prožívají jako zkušenosti vztahené k domovu a obvykle identifikují místa, která jsou s nimi spojena. Jejich zásadní přínos do debaty o povaze domova spočívá ve zdůraznění komplexního pohledu odrážejícího multiskalární povahu domova. Multiskalarita domova přitom neodkazuje pouze k jeho mnohosti prostorové, ale také k jeho mnohosti časové, domovům minulým, budoucím i možným, k prožitkům svátečním i každodenním. Navíc odkazuje k představě jakési soustřednosti měřítek, kde se ve středu nachází privátní prostor (typicky postel), byt či dům, jeho širší okolí, obec a region či stát, přičemž přináležení k těmto v zásadě geograficky vymezeným celkům je aktivizováno, zvýznamňováno v určitých specifických kontextech.

Pojetí domova, ke kterému v našem výzkumu směřujeme, odpovídá do značné míry právě přístupu Alison Blunt a jejích spolupracovníků a spolupracovnic. Blunt ukazuje, že geografie domova směřuje ke studiu především několika souvisejících oblastí, a to *residence* (bydliště; práce věnované architektuře, designu a materiální kultuře domovů), *dwelling* (příbytek; studie zaměřené na žitou zkušenost, sociální vztahy a emocionální geografie domova) a *cohabitation* (soužití; studie propojení přírody a kultury v prostoru domova) (Blunt 2005: 506). Současně její tým poukazuje na témata, která nerezonují s obecně sdíleným pojetím domova jako místa intimity, bezpečí, soukromí a jistoty (srov. Putnam 1990 in Morley 2000), když upozorňuje na problematiku nerovností uvnitř této privátní struktury a s ní spojenou možnost negativního prožívání domova (Blunt a Dowling 2006: 121–131; Brickell 2012). Sami pak nepřístupujeme k domovu jako k jasně definovanému analytickému konceptu, ale jako sdílené hodnotě, ve které se odráží normativní očekávání společnosti, že každý člověk má vlastní domov (podrobněji Vacková a Galčanová 2014). Toto očekávání je pak spjata s představou domova v jednom konkrétním místě (srov. Hammar a Szaló 2007). Blunt a Dowling se s jejich multiskalárním pohledem daří tuto společenskou konvenci znejistit.

Přestože se jejich přístup vyznačuje snahou o co nejširší pojetí, stále se autorky pohybují především na narativní rovině. Zdůrazňují političnost domova, dotýkají se otázek negativní zkušenosti s domovem, lze ale říci, že otázka vlivu prostředí a materiální vybavy domovů zůstává v jejich pojetí pouze pootevřena. Proto byl dalším významným teoretickým impulzem našeho výzkumu přístup Davida Claphama, který představuje snahu o propojení roviny narativní, která slouží k explicitnímu formulování lingvistického významu a odhaluje diskurzivní rámování domovů, s rovinou jednání umožňující etnografické sledování konkrétních praktik. Clapham na jednu stranu pojímá významy domovů jako sociálně konstruované, jako součást sdíleného vědění a usazené v kulturních rámcích, na druhou stranu ukazuje, že se význam domova formuje skrze sociální praktiky a performativní (nelingvistické) akty. Na této rovině pak hraje významnou roli materialita domova, neboť určuje pole možností těchto aktů (nejužší rovinou, na které je možné tyto potenciály a limity vidět, je lidské tělo), která tvoří složitý celek, asambláž lidských a mimo-lidských aktérů a jejich sítí (Jacobs a Smith 2008). Pro vyjádření vícesměrného vzájemného vztahu mezi materialitou, praktikami a významy využívá Clapham pojmu *afordance*.¹¹ Ten umožňuje soustředit se na možnosti,

¹¹ Afordance (angl. novotvar *affordance[s]*) je pojem, který se objevuje v pracích J. J. Gibsona (1986 in Clapham 2011) a je známý především z psychologie, ale byl využit také ve výzkumu bydlení (např. Coolen 2006). V českém kontextu jej využívá například Kesner k popisu vztahu

„které fyzická struktura domu nabízí lidem, kteří jej používají“ (Clapham 2011: 367), a klade tak důraz na vtělenou rovinu zkušenosti domova. Předměty, technologie či materiály neovlivňují jednání lidí pouze (i když především) skrze významy, které jsou jim připisovány, ale působí – v jazyce actor-network-theory mají vlastní „agency“ – skrze svou fyzickou podobu a to, jaké možnosti mají v kontaktu s lidským tělem, vnímáním či kompetencemi.¹² Vědění významové i vědění tělesné jsou při utváření komplexního konceptu domova propojeny. Otázkou však je, jak tyto sociální praktiky empiricky zkoumat.

Zde se dostáváme k třetímu stěžejnímu východisku, kterým je metodologický přístup rozpracovaný Margarethe Kusenbach (2003) pod označením *go-along*. Jde o výzkumnou techniku spolu-procházení významných míst současně s vedením hloubkového rozhovoru. Předpokládá, že vedení rozhovoru přímo v místech, kterých se týká, přináší větší množství informací a současně umožňuje sledovat interakci aktéra s prostředím. Tento přístup jsme se pokusily aplikovat nejen na úrovni zkoumání městského prostředí, jak navrhuje Kusenbach, ale upravily jsme jej pro potřeby zkoumání domácích praktik v propojení s vizuálními technikami sběru dat. Vedle zachycení lingvistické roviny významu domova v kontextu residenční historie, roviny zpřístupněné skrze biograficky orientovaný rozhovor, jsme využily také komentovaného procházení interiéru bytu či domu, který umožnil alespoň zprostředkovaně sledovat významné věci, místa a technologie, které lidé ve svých domácnostech využívají a které považují za důležité v kontextu vytváření domova. Tato technika sice nepřináší tak podrobný vhled jako participativně zaměřené domácí etnografie (srov. např. Gregson 2007), přesto však umožňuje získat relevantní data v oblasti, která je z povahy věci velmi obtížně odhalitelná vnějšímu pohledu. Mimo jiné také proto, že často sami komunikační partneři a partnerky tematizují některá fakta až v konfrontaci s materií svých domovů; v konstelaci klasického rozhovoru by pravděpodobně nenašli své místo v toku výpovědi.

Specifickou povahu výzkumu v současných moderních domácnostech reflektuje Sarah Pink, když upozorňuje, že standardní etnografické techniky (dlouhodobé zúčastněné pozorování) nejsou pro zkoumání soudobých zkušeností ve většině kontextů (řekněme urbanizovaného prostředí moderních industrializovaných společností) vhodné. Navrhuje podobný postup tzv. *etnografické události* (Pink 2004, 2008),¹³ tedy zkrácené formy etnografického

publika ke kulturním artefaktům (Kesner 2009). Kesner shrnuje jeho základní princip: „Předměty v našem prostředí vyvolávají vhodné intencionální akce a mají své specifické motorické významy ve vztahu k motorickým dovednostem agentů. Lidé jsou obdařeni senzomotorickou subjektivitou, což znamená, že význam objektů se jim zjevuje v rámci určité aktivity, přičemž vnímané možnosti do určité míry omezují a kontrolují dané konání“ (Kesner 2009: 61).

¹² Clapham svůj přístup ilustruje na příkladu vnímání domova u lidí s fyzickým postižením. Kompetence obyvatel, jejich vtělená jednání jsou v úzkém vzájemném vztahu s možnostmi či překážkami materiální stránky jejich domácího prostředí, rámují jejich fungování i kvalitu života. Clapham upozorňuje, že ve zmíněných výzkumech naopak chybí propojení s významovou a symbolickou rovinou domova (Clapham 2011: 373).

¹³ Gurney označuje podobným termínem „etnografické epizody“ etnometodologií inspirovanou výzkumnou techniku. Ta předpokládá, že domov je jednou ze sdílených realit a významů, které obvykle nejsou problematizovány, jsou považovány za samozřejmé (*taken-for-granted*), ale přesto jsou jejich obsahy v rámci verbálních výpovědí proměnlivé a dynamické (Gurney 1997: 375).

více či méně zúčastněného pozorování, jako vhodný nástroj pro zkoumání „nás samých“ ve smyslu antropologizace západních společností (a jejich středních tříd). Obecně platí, že kvalitativní směry výzkumu jsou právě v přístupu k „nám“ ambivalentní. Na jednu stranu směřují k čím dál více participativním technikám spolu-generování dat a řada autorů a autorek metodologických textů klade důraz na rovnocenné postavení výzkumníka a zkoumaných subjektů (kriticky např. Kvale 2006). Zároveň ale stojí v samotném základu výzkumných technik konstrukce zkoumaného subjektu jako „jiného“, „druhého“, jehož zkušenost se snažíme nahlédnout a porozumět přistupující k ní jako figura schützovského „cizince“ (Hammersley a Atkinson 2007; Disman 2002). S odstupem předstíraného nesdílení struktur relevance se subjekty našeho výzkumu se skrze výzkumnou událost snažíme obvykle implicitní, rutinizované a nezpochybňované učinit explicitním (Schütz 1944).

Zároveň ale nelze pojetí a prožívání domova považovat za vědění a praktiky, které by byly výhradně nereflektované. Naopak, „zabydlování“ jednočlenné domácnosti lze považovat za zkušenost určité ruptury, která umožňuje aktérskou reflexi (Gregson 2007). Současně jde u většiny participantů a participantek výzkumu také o proces, skrze který reflektují normativitu současných hegemonních představ o domově, domě a domácnosti jako o „rodinné záležitosti“. Řešení využitím kvazi-etnografických metod pro nás představovalo propojení obvyklé sociologické výzkumné praxe, která se často téměř ortodoxně drží techniky hloubkového rozhovoru, s časově méně náročnou a méně intruzivní technikou „komentované procházky“ po důležitých místech spojených s prožíváním domova.

Výzkum jsme tedy designovaly jako propojení několika výzkumných metod: hlavním zdrojem dat zůstávají klasické individuální hloubkové rozhovory zaměřené na historii bydlení, vztahů a jejich vzájemné souvislosti doplněné „komentovanou procházkou“ po bytě a etnografickým pozorováním. Dalšími zdroji jsou deníkové záznamy (psané či fotografické) vedené vybranými komunikačními partnery a partnerkami po dobu jednoho týdne s následným rozhovorem nad tímto deníkovým záznamem. A konečně experimentální forma go-along rozhovoru vedená v bytech, domech a zahradách lidí¹⁴ participujících na výzkumu. Jde o 28 mužů a žen ve věku od 26 do 64 let (průměrný věk je 36,5 let), kteří žijí sami minimálně jeden rok (většina z nich žije sama dlouhodobě) a nemají děti. Většina z nich se sama řadí do střední třídy a má vysokoškolské vzdělání, žijí buď sami, nebo ve spolubydlení, ovšem jako samostatná domácnost. Jsou mezi nimi zastoupeni lidé z městského i venkovského prostředí, vlastníci nemovitostí i lidé žijící v pod/nájmu. Vzhledem k tomu, že téma výzkumu

Gurney však tuto techniku používá pro analýzu biografických vyprávění, přičemž pojem epizoda se vztahuje k soustředění se na významné, vrcholné okamžiky, body obratu, které mají vliv na chápání významu domova, nikoliv k samotné etnografické výzkumné události v podobě biografického rozhovoru.

14 Tři z našich komunikačních partnerů si nepřáli vpustit nás do svého bytu – důvody byly rozdílné. V jednom případě šlo o ženu, pro kterou je její byt natolik soukromým prostorem, že do něj nepouští prakticky nikoho, poskytla nám však ke svému bytu fotodokumentaci. Druhá vyjadřovala silnou nespokojenost s tím, v jakém je její bydlení stavu a nechtěla jej ukázat (opět nejen nám, ale ani jiným osobám). Ve třetím případě šlo o muže, který si nepřál rozhovor ani natáčet. Poslední rozhovor, který se neodehrál přímo v bytě, byl rozhovor s Barborou, která aktuálně bydlí v Londýně. Také nám poskytla fotodokumentaci.

se dotýká relativně intimních sfér života a jeho design se přímo „vlamuje“ do jednotlivých domácností, bylo třeba, aby byly kontakty na jednotlivé participanty a participantky zprostředkovány skrze důvěryhodné osobní zdroje. Všechny (až na jeden) pořízené rozhovory byly zaznamenávány a následně přepsány, konkrétní data jsou pro účely analýzy a publikací anonymizována. To, zda budou úryvky z rozhovorů a pořízené fotografie zveřejněny, pak samozřejmě podléhá souhlasu našich komunikačních partnerů.

Analýza

Domov jako osobní projekt

Začněme trochu paradoxně příkladem významu města ve vyprávění muže, který se rozhodl pro život na vesnici:

Prostě tak ty věci jdou furt dál, stejným způsobem, a já prostě v bodě, kdy bych teďka zboural to, co jsem jako udělal a nějakým způsobem to udělal tak, jak asi většina singlů – jsou ve městech, kde mají větší šanci a tak dále – tak prostě jako tím zbourám sebe. Tím zbourám vlastně celý tohle. A mně se to chce nechat růst, a ne bourat. (Cyril, 37)

Město v Cyrilově příběhu figuruje jako referenční prvek, jako bod, vůči kterému se může při popisu svého ideálního domova vymezovat. Rozhodl se pro přestavbu domu na Vysočině, současně tráví několik dní v týdnu ve městě, ve kterém pracuje i přespává u známých. Většinu nepracovního času¹⁵ pak věnuje rekonstrukci domu, na níž pracuje buď sám, či s pomocí řemeslníků a za výpomoci několika sousedů z obce, s nimiž se spřátelil po přestěhování. Miller upozorňuje na to, že stěhování je jeden z aktů, při kterých máme možnost vědomě pracovat s reprezentací sebe sama. Je to zlom v osobní biografii, který zároveň umožňuje vyprávění o sobě samém upravit tak, aby odpovídalo vlastním očekáváním či očekáváním ostatních (srov. Miller 2010: 97). Podobně jako akt stěhování u Cyrila funguje také rekonstrukce domu. Je pro něj jasně spojena s rekonstrukcí osobní biografie, skrze stavbu domu realizuje svou představu o sobě samém, domov má v tomto případě aspirační podobu, je, slovy Daniela Millera, objektivizací domova jako cíle (Miller 2010). Cyril staví dům nikoliv pouze pro sebe, v současné době je rozvedený bezdětný single, ale v budování domu zhmotňuje představu o tom, kým by chtěl být. Buduje velký rodinný dům, s hrdostí poukazuje na technologie šetrné k životnímu prostředí, které při stavbě využívá, a při procházce nehotovým domem popisuje budoucí funkci jednotlivých míst včetně dětských pokojů.

Na úvod tedy vidíme, že nejenom město, ale obecně místo je významnou součástí domova. V Cyrilově případě je to vesnice, která naplnila jeho představy o tom, jak chce bydlet a jak chce žít, zároveň je to ale město, které mu poskytuje pracovní příležitosti, jež by jako programátor na vesnici neměl. Díky internetu mohl proměnit obývací na svoji pracovnu, přesto však do města dojíždí a tráví v něm větší část týdne. Jeho potřebou nebylo nalézt alternativu k životu ve městě, ale spíše si vytvořit amalgám obou prostředí; vytváří si vlastní

¹⁵ „Prací“ zde rozumíme výdělečnou činnost.

životní styl, který je jakýmsi propojením obého: toho, co si vybral z vesnice (realizaci sebe sama skrze dům a práci na něm) a z města (kulturní zakořeněnost skrze hudbu a přenášení tohoto kulturního pozadí do svého současného bydliště).

Toto časné a pravidelné přejíždění a jakési „přepínání“ mezi více místy (a městy) je charakteristické i pro další z našich komunikačních partnerů a partnerek. Jednou z nich je Zuzana (30), která pochází z menšího města. Tady si také v poslední době pořídila byt na hypotéku a zde i částečně pracuje, i když mimo svůj hlavní obor. V tom se realizuje při studiu a práci v Praze, kde přespává u kamaráda v podnájmu, který však nijak nezabydluje ani praktickými, ani dekorativními věcmi. Když z bytu odjede, její bytný může mít pocit, že v něm ani nebydlí. Zuzana svou životní praxi lapidárně shrnuje: „Tady jsem doma a v Praze žiju.“ Doma v tomto kontextu znamená především klidné místo odpočinku a někdy i tiché intelektuální práce. Především ale místo, které je prostoupeno její osobností, vyjadřuje její zájem o literaturu, je vybaveno nábytkem z pozůstalosti po místním spisovateli. Procházení města je spojeno především s víkendem, obvyklá místa a setkávání s vrstevníky a přáteli je spojeno s návštěvou obvyklých podniků. Ty jsou na jednu stranu vyjádřením generačního vkusu, na druhou stranu se ale Zuzana vůči nim vymezuje – jako vysokoškolačka s humanitním vzděláním nenachází v menším městě dostatečné vyžití, takové, jaké jí poskytuje Praha. Ta je městem, kde se odehrává větší část její každodennosti, odchody do práce, odpočinek na pronajaté zahrádce, návštěvy divadel či muzeí, ale především práce, která zabírá většinu času: pracuje zhruba 10 hodin denně a ve svém pracovním nasazení nalézá uspokojení. Ač je takto razantní rozkročení mezi dvěma místy a dvěma městy neobvyklé, ukazuje na možnou pluralitu domovů a jejich významů. Praha je domovem, který poskytuje možnost se realizovat, rodné město představuje klasické pojetí domova jako známého, pevného bodu, ke kterému je možné se vrátet.

Zuzana buduje své zázemí ve městě, kde se narodila, kde však, jak se jí dnes zdá, nikdy nebude moci pracovat. Jiné rozkročení mezi městy zažívá Anna (31), která naopak své zázemí začala budovat právě tam, kde studovala a dnes pracuje. Na město odkazuje především v souvislosti se svou prací:

No, jsem tak hodně na cestách, jako že úplně nemám ten tu stabilitu ani v tom městě. Pořád mám všude ty tašky s těma věcmi. Než jste přišli, tak jsem vybalila asi čtyři, jo ještě mám dvě kanceláře, což tomu chaosu taky přispívá, takže pořád něco přenáším jako někam. (Anna, 31)

Z jistého pohledu se město stává metaforou práce – když není práce, není třeba zůstat, je možno odjet. Tato situace však může být nahlížena i obrácenou optikou: odjet z města znamená také odjet ve chvíli, kdy po skončení hektického pracovního týdne vystoupí na povrch negativně prožívaná samota bez partnerského vztahu. Výjimkou jsou návštěvy, které Anna ráda ve svém bytě vítá a kvůli kterým zůstává ve městě. Právě její byt je stabilním bodem uprostřed jinak dynamicky popsaného městského prostoru. Je to pečlivě budovaný, plánovaný a promyšlený prostor, který je pro Annu závazkem (splácí hypotéku), soukromím i možností hostit své přátele (po letech spolubydlení první místo, nad kterým má sama moc). Je seberealizací – je něčím, čím si dělá radost. Sousedství je důležité díky podnikům a díky lidem, kteří jsou na dosah. Na druhou stranu ukazuje Annina zkušenost na souvislost mezi prožíváním určitých míst jako míst domova samostatně žijících s jejich partnerským statusem (Jamieson a Simpson

2013). Víkendové město je pro Annu obrazem „rodinných“ či partnerských aktivit, její single status je v tomto ohledu vylučující, volný čas je bez partnera obtížně smysluplně naplnit. Víkendy tedy Anna věnuje občasným návštěvám rodičů v domě, v němž vyrostla. I tento prostor však reprezentuje *nedomácký domov* (srov. Blunt a Dowling 2006), respektive bývalý domov – a to právě v kontextu Annina single statusu, který se stává předmětem nechtěných diskusí. Rodiče navštěvuje často za doprovodu sestry a jejího přítele, na rozdíl od nich však zůstává v rodičovském domě přes noc. Ambivalence vyvolané návštěvou rodičovského domu odkazují k rostoucí teoretické debatě o nové životní fázi: přespávání v rodičovském domě je ve spojení s očekáváním rodičů (vstup do dospělosti spojený s narozením vlastních dětí) jistým znakem nedospělosti. Pro Annu osobně však vstup do dospělého života představuje pořízení vlastního samostatného bydlení jako přijetí závazku a odpovědnosti. Domy, ve kterých člověk vyrůstá, jsou jedněmi z nejsilnějších obrazů nostalgického pojetí domova (Bachelard 2009). V Annině vzpomínání na rodičovský dům tomu však takto není – ne proto, že by snad byl spojen se zásadně negativními vzpomínkami, ale svým uspořádáním postrádal důležitou komponentu, kterou jí její současné samostatné bydlení poskytuje – dostatek soukromí.

Domov jako volba

Barbora (39) žije v současnosti v Londýně. V minulosti se však nerozhodla pro život v Británii, ale pro život v tomto konkrétním městě. Nechce se stát Britkou (což je ostatně strukturně komplikované), ale není pro ni problém stát se Londýňankou, a to jak na rovině každodenních aktivit, tak na rovině identifikace s místem. Vybrala si toto město, protože odpovídá její představě o sobě samé a umožňuje jí dobře uplatňovat to, co si v životě vybrala. Barbora je typický příklad uplatňování výběrového přináležení (*selective belonging*, Savage, Bagnall a Longhurst 2005), kdy se vztah tvoří skrze aktivní volbu. Podobně také Eva (33) ve svém životě našla místo, které jí odpovídá a umožňuje jí být tím, kým být chce:

Ten (nájem v Aténách) byl hrozně levný a mě jako fascinovalo, jak je strašně starý a takový prostě čarodějnický, a přišlo mi, že je to prostě strašně „eví“ byt, že když jsem ho viděla, tak jsem nemohla prostě se odstěhovat někam jinam. (Eva, 33)

Prožívání domova obou dvou žen není bez zohlednění vztahu k městu, ve kterém žijí, dobře pochopitelné. V úryvku Eva vzpomíná na to, proč si pronajala byt v Aténách, kde trávila pracovní několik měsíců. Tak jako Cyril svůj domov pečlivě buduje, Eva a Barbora jej mohou „potkat“. Ve svém životě se setkaly s místy, která mají charakter odpovídající jejich představě a potřebám. Je třeba o vztah k těmto místům pečovat, udržovat jej, ale místo jako takové není nutné budovat od základů. Tak jako dokázala Eva přijmout za svůj starý aténský byt a s ním i celé město, tak Barbora přijímá Londýn. Svě setkání s Londýnem před mnoha lety popisuje jako jednoduché pochopení – ano, sem patřím. Bylo to právě město, jeho kultura, sociální složení, život, které ji pohltilo.

I Eva potřebuje město, aby mohla říci, že se cítí doma. Prožívání města je součástí pocitu být doma: V době, kdy se vrátila zpět do Česka, pracovala tolik, že svůj čas trávila v kanceláři nebo ve své domácí pracovně. Když tento pracovní nápor odezněl, měla možnost reflektovat, že neměla čas na nic jiného. Neměla čas na život, který by se odehrával ve městě,

což neznamená nic méně než setkání s přáteli. Teprve ve chvíli, kdy mohla znova začít chodit na svá oblíbená místa, začala mít znova pocit, že je doma. Protože „být doma“ znamená pro Evu mít své místo, soukromí, ale také další místa, kam patří: hospody, terasy, parky – kdekoli, kde může být sama sebou a se sebou. Je pro ni důležité být štamgastem:

Pro mě je jako důležitý mít nějaký to místo, kde mám jako štamgastovskej pocit, který je prostě... nemusí to být ale jenom hospoda, ale nějaký takový moje místo v tom městě. (Eva, 33)

Štamgastem se však může stát kdekoli, kde narazí na specifickou konstelaci městského života, historie a lidí. Pokud se budeme ptát, zda Evu a Barboru něco spojuje, zdá se, že odpověď je až příliš jednoduchá. Jejich životy mají naprosto rozdílné trajektorie, jejich rodinné zázemí je diametrálně odlišné, jejich plánování pracovní kariéry se také v mnohém liší. Jsou však dvě věci, které jsou společné. Dobrovolná bezdětnost a významné místo práce jako naplňujícího životního elementu. Právě vztah k práci je pro samostatně žijící muže a ženy často jedním ze zásadních faktorů ovlivňujících jejich prožívání domova. Je tematizován především ve vztahu k časoprostorové organizaci dne. Současně je smysluplná a oceňovaná práce jedním z faktorů, který může být chápán jako znak dospělosti či lépe řečeno zodpovědnosti za sebe sama. Tak jako Anna chápe jako svůj krok do dospělosti pořízení samostatného bydlení, pro Barboru a Evu je to naplněná a uspokojující práce. Přesto – jak vidíme právě u Anny a také Evy – může být právě práce překážkou v budování smysluplného vztahu k místu či městu.

Domov prožitý

A potom někdy v říjnu, v listopadu jsem končil s prací a přemýšlel jsem, co budu dělat. Vrátil jsem se do Brna? Zůstanu v Praze? Ta představa byla asi taková, že zůstanu v Praze. Protože já jsem vlastně Brno předtím moc rád neměl. [...] Ale zjistil jsem už v tom podzimu, že dělám to, že se pod různými záminkama vracím do Brna [...] Já jsem zjistil, že vlastně čím dál víc jsem v Brně, tak jsem během toho podzimu udělal to rozhodnutí, že když mi končí práce, tak se vrátím do Brna, to jsem předtím vůbec nečekal, že bych takový rozhodnutí udělal třeba...

T: Jak to bylo teda s tím pocitem, že patříš do Brna?

No. Já jsem z toho Brna měl pocit, že někam patřím. V Praze jsem měl pocit, že nikam nepatřím. Byť teda tam jsem měl stejně kamarádů jako tady, protože logicky, velká část spolužáků se tam přestěhovala, ale z té Prahy jsem měl pocit, že tam nepatřím. Tam mi to nepřípadalo jako to moje. A pak když jsem se sem stěhoval, tak jsem zjistil, že takovej ten vztah k té lokalitě, k tomu místu je takovej ten nostalgickej. Tady se hodně věcí stalo a znám to tady. A ten vztah se tady tak nějak postupně zrodil. Ale to je něco, co jsem si vlastně vytvářel tak jako úmyslně. Já jsem si tuhle vazbu tak nějak jako formuloval, protože já jsem věděl, že jí k nějakému místu prostě mít chci. Takže to bylo napůl racionální a napůl taková odpověď na tu potřebu někam patřit. Mít to doma. (Hynek, 34)

Hynek sám říká, že si vztah k městu jako místu, kde si chce budovat domov, vytvářel z části vědomě a z části jej k tomu dovedla životní dráha – při pokusu přesídlit do Prahy zjistil, že ve skutečnosti už mu domov začal nepozorovaně růst pod rukama jinde. Naráží na dosavadní zkušenost, přátelství, znalost města. Jako jeden z mála pak hovoří o tom, že

potřebu „mít doma“ měl, že ji cítil. Důvodem může být to, že se mu postupně rozpadly všechny domovy z dětství, zmizel byt po dědečkovi, rodičovský byt (jako běžné životní události, nikoli zlomově či dramaticky) a nebylo kam „domů“ se vracet. Citace ukazuje, že potřeba místa, ke kterému chce patřit, souvisí s přátelskými vazbami, s místy, která jsou naplněna zážitky a vzpomínkami. Takto pojatý domov může být budován zcela nevědomě, nelze se s ním setkat „na první dobrou“, je více či méně nereflektovaným dílem života. Že jde o dlouhodobě budovaný vztah k místu, vidíme u Karla:

Ta čtvrt' je tady docela zajímavá, má myslím dost slušnej potenciál, bydlí tady velice příjemní lidi. Jako je poměrně intelektuální ta čtvrt' docela, je trochu figurkoidní, protože ti lidi jsou jako poměrně svérázní. Ale je tady klid, je to tady fakt velice klidný, přitom jsi za pět minut na tý Český, což jako poloha v Brně ideální. Ale jako má svého génia loci. (Karel, 35)

I pro něj jsou klíčové vztahy, které budoval za svého pobytu ve městě. Jsou však zasaženy do konkrétního městského kontextu a na konkrétní místa. Je to přilehlé sousedství, služby, které poskytuje, ale také restaurace, divadla a další místa v centru města, od kterého bydlí v pohodlné vzdálenosti pro pěší chůzi. Město je pro Karla nutnou součástí domova „městského člověka“, jak sám sebe chápe. Podobně jako u Evy a Barbory, ani Karlovo či Hynkovo pojetí domova bychom nepochopili bez jejich vztahu k městu, ve kterém žijí.

Molgat a Vézina (2008) rozlišují mezi dvěma skupinami samostatně žijících podle životního stylu, které je přiřazují spíše blíže adolescenci, či blíže dospělosti. Toto rozdělení se ukazuje jako významné právě ve vztahu k městskému prostředí. Mladší dospělí trávili svůj volný čas intenzivně s přáteli, ale často vyhledávali také domácí samotu jako způsob „hledání sebe sama“, obrácení se do sebe. Molgat a Vézina označují tento přístup za „mladý životní styl“, oproti tomu u druhé, starší skupiny popisují jejich vyvážený přístup k podílu soukromého a veřejného života a oblibu trávení volného času ve městě „procházením se po sousedství a spontánním, neformálním setkáváním s lidmi, které znají“ (Molgat a Vézina 2008: 361). Tato možnost potkat „známé tváře“ i v prostředí velkého města, rozpoznatelné známé, kteří ale nutně nemusí být přáteli, je jednou z pozitivních charakteristik urbánního prostředí a je součástí pocitu přináležení k místu. To nemusí být tvořeno (výlučně) prostřednictvím silných emočních vazeb, ale souborem více či méně náhodných setkání spojených s jistou formou familiárnosti a obeznamenosti. Je to praktický typ přináležení, který je nutně spojen s občasnou fyzickou přítomností a opakovanou praxí, která vytváří jemné předivo známých tváří a očekávání, ale nenese s sebou solidaritu či společnou odpovědnost – nevytváří typ vazeb, o které je možné se opřít v případě nerutinní, krizové situace, mohou nicméně sloužit jako zdroj sociálních kontaktů, které již takto aktivizovány být v určitých kontextech mohou. To je forma přináležení, kterou popisuje ve své výpovědi Karel.

Vedle této lehké formy přináležení se však formují i silnější typy vztahů, jakési silné formy „štamgastství“, které je založeno nikoliv pouze na sdílení určitého vkusu ve výběru místa, ale které je zdrojem silnějších vazeb:

A ta druhá věc, jako osobně pro mě důležitější, byla ta, že asi jsem si uvědomil intenzivně to, co jsem si předtím nemusel pojmenovávat, že patřím k nějaký skupině lidí, který, jakkoli to vypadá divně, protože to souvisí s kavárnou, prostě mají nějakou společnou identitu. Lidi, který jsou

často strašně moc rozdílný [...] jsou skupina, která drží pohromadě, že jsou moji. Tak to je supr zjištění. (Hynek, 34)

Jak už bylo zmíněno výše, zviditelnění důležitosti samozřejmého a neartikulovaného se většinou děje skrze jejich přerušení. I v tomto případě je vědomí skupiny, do které je možné „patřit“, spojeno s narušením této samozřejmosti – kavárna byla z rozhodnutí pronajímatele zrušena a snaha o zachování místa umožnila aktivizaci těchto vazeb ve snaze o její zachování. Je otázkou, jak se budou vyvíjet do budoucna a zda by mohly být aktivizovány i k jiným účelům než k obraně „drahého“ místa.

Pro obě formy vztahu k místu, jak pro štamgastství, tak pro druhou formu důvěrného, leč neintimního vztahu, je charakteristické, že jsou spojeny s výběrem, který město umožňuje díky pestrosti nabídky, výběrem, který je směsicí náhody i vyjádřením určitého vkusu. Místa, o kterých naši komunikační partneři a partnerky takto hovoří, nejsou nutně vyjádřením jejich „módního stylu“, ale jsou určitým způsobem jedinečná:

Co je pro mě domov? Hm [...] Jako asi místo, který mám nějak rád určitě, lidi, kteří jsou pro mě důležití, hmm [...] věci, který dělám. No jako všechno, o čem jsme se tady teďka tu hodinu bavili. Tak to vlastně všechno je domov. A nevím, jako jestli třeba to, co mám teďka všechno tady, jestli se to dá transponovat jinam. (Karel, 35)

Jedinečnost míst, to, že není možné je transponovat jinam, je tvořena assembláží řady prvků: jejich materiální podoby, designu a estetiky (umožňují setkávání, nabízí prostor, kde je možné vykonávat určité aktivity, například pracovat na počítači) fyzické dosažitelnosti (jsou na trase, často v větší vzdálenosti od bydliště či pracoviště) a skupin lidí, kteří se v nich setkávají (srov. např. Lauriel et al. 2001).

Když hovoří Hynek o skupině štamgastů-přátel spojených s jednou konkrétní kavárnou, vidíme, že je pro něj, stejně jako pro další z našich komunikačních parterů a partnerek, město zdrojem přátelských vazeb. Karel dokázal také barvitě hovořit o místech, kam chodí, restauracích, divadlech, obchodech. Ukázal nám (stejně jako Eva či Barbora), že vedle sociálních vazeb je město také zdrojem pozitivů (i pouze potenciálních). To je další z rolí, kterou město může sehrávat při každodenním pocitu domova, podobně jako to popisují Jamieson a Simpson u prostředí domácího (2013). Je však důležité, aby byly tyto pozitivky očekávané a naplňované. Aby byly do určité míry jisté, konzistentní, jsou spojením trvalosti míst, která zároveň nejsou nikdy úplně stejná.

„Kavárna“¹⁶ v sobě skrývá obojí – skrze spotřební praktiky funguje jako vytržení, jako požitek, její osazenstvo není nikdy stejné a náhodná setkání, jakkoliv opakovaná, nejsou v prvním případě plánována, obsahují v sobě vždy příjemný pocit mírného překvapení či drobné náhody. „Kavárna“ funguje jako zachování a překonání všednosti zároveň, umožňuje mírně vystoupit za hranice všedního, aniž by člověk vystoupil za hranice

¹⁶ Uvozovky zde používáme proto, že označením „kavárna“ zde máme na mysli poměrně široké pole různých typů zařízení od míst, která se specializují na podávání kávy, až po místa, která jsou blíže hospodám a putykám.

očekávatelného – například přenesení práce do prostoru kavárny představuje zvláštní formu mikro-turismu¹⁷ a ustavování domova zároveň. Představuje prostor, který sice nikdy není pod kontrolou, jako tomu je u privátního prostředí, postrádá však jeho neukončenost. Zatímco prostor doma v bytě neustále volá po akomodaci, péči a udržování v chodu, prostor „kavárny“ tuto aktivitu nevyžaduje. Vztah k těmto „kavárnám“ je typickým vztahem k místu, typem emocionální vazby, který je formován mezi individuem a fyzickým místem a zvýznamňován skrze vzájemné interakce (Milligan 1998). Milligan hovoří o interakční minulosti místa, minulé zkušenosti a vzpomínkách, které jsou základem emocionální vazby přináležení, ale zároveň definuje interakční potenciál místa – očekávané interakce, které dané místo, jeho konfigurace věcí, materiálů a lidí, umožňuje více než jiné.¹⁸

Závěr

Ve výzkumu jsme nepřistupovaly k samostatně žijícím jako k sociální skupině, kterou by spojovalo specifické sdílené vědění, jež by dávalo základ jejich definici jako kolektivitě, jako sociální skupině o sobě. Zkoumáme je jako skupinu, která pro nás reprezentuje fenomén, který v posledních dvaceti letech získává novou podobu, a sledujeme variabilitu jejich zkušenosti. Ukazujeme jednak na širší diskurzivní rámce, které tuto zkušenost ovlivňují, na její společné aspekty, které mohou odkazovat k širším formativním (nebo formujícím?) strukturálním podmínkám. Zároveň ukazujeme, v protikladu ke sdílenému common sense o fenoménu singles, diverzitu těchto životních zkušeností – a to i přes to, že je náš vzorek poměrně homogenní. Právě tato homogenita však v intencích interpretativní analýzy umožňuje relativně hluboké porozumění situaci. Samozřejmě si jsme vědomé také omezení, která nám klade povaha našich dat. Na jedné straně nám umožnila proniknout relativně hluboko do životní situace skupiny samostatně žijících mužů a žen. Vzhledem k jejich sociální

¹⁷ Jedním z příkladů je oblíbená cukrárna charakteristická možností, že je „pootvěřeno“. Relativně pružná otevírací doba umožňuje návštěvníkům vytvořit pocit výlučnosti okamžiku a také pocit domáckosti, určité znalosti sdílené jen v užším okruhu osob; tato předvídatelnost se ale nerovná jistotě, pořád předpokládá určité znejišťující chvění, které jí dodává (průhledně) zdání překvapení. Jiná prostředí zas mohou díky své malé vzdálenosti od privátního domova sloužit jako prodloužení jeho komfortní neformálnosti – bez make-upu či v domácím oblečení představují jakési „prodloužené obyváky“, „protože se tam vejde víc lidí než ke mně a hlavně protože jsem ochotna tam vyrazit vcelku podomácky oblečená a neupravená v kteroukoli denní a večerní dobu, i jen na skok“ (Anna 31).

¹⁸ Soustředily jsme se na příklad určitého typu spotřebních praktik spojených se zabydlováním městského prostoru, ale existuje samozřejmě i řada dalších způsobů, skrze které si lidé město přisvojují – například běh či aktivní objevování nových zákoutí cyklojízdou jako příklady nekomerčně provozovaných praktik. Ty opět mohou mít podobu „tourist gaze“ – tedy hledání nového, zvláštního, exotického pohledu na všední a známá místa. K tomuto pohledu přispívá také sdílení na sociálních sítích prostřednictvím chytrých telefonů, které jsou při ruce a umožňují kontinuální pořizování fotografií (Wang, Xiang a Fesenamier 2014). Jinou formou přivlastňování prostoru nekomerčními aktivitami je například aktivní účast na divadelních akcích či přímo jejich tvorba, podílení se na protestních akcích (cyklojízda) či happeninzích atp. Ty se však ve vyprávěních objevují zřídka, respektive nejsou spojeny s všedním, profánním využíváním prostoru.

blízkosti však nejsme schopné v této chvíli rozlišovat např. třídní habitus, který může být příčinou velkých rozdílů v prožívání i způsobech budování domova.

V tomto textu jsme se zaměřily na otázku, jak vystupuje město ve výpovědích, které se váží k prožívání domova našich komunikačních partnerů a partnerek. Kdy a jak slouží městské prostředí jako rámec pro momenty spojené s bydlením a prožíváním vlastního statusu u samostatně žijících mladých dospělých. Město přitom v návaznosti na práci Alison Blunt a jejích kolegů a kolegyně chápeme jako jedno z možných měřítek prožívání domova. Použitý výzkumný přístup nám umožnil získávání dat v různých geografických dimenzích. Městské měřítko se ukázalo jako významné, respektive vědomě reflektované, pro více než třetinu z participujících na našem výzkumu. Jsou to ti lidé, kteří byli díky své životní dráze nuceni si domov budovat.¹⁹ Jsou to obvykle lidé, kteří své místo ve městě i bydlení aktivně hledali a žili (nebo stále žijí) ve stavu, který považovali za přechodný. Ti, kdo městské prostředí výslovně netematizovali, jsou často lidé, kteří buď nikdy neodešli, nebo se vrátili do svých rodičovských bytů a domů. Jejich cesta byla relativně přímočará, své současné bydlení si upravují podle svých potřeb, ale nijak zásadně jej neproblematizují, neuvažují o odchodu, nejsou nuceni poznávat své sousedství, své město. Protože o místa domova nepřišli, ani fakticky ani symbolicky díky události přetrhávající pouta, netematizovali ani potřebu jeho nového hledání a budování. Stejně jako jiné životní zkušenosti, i domov se stává tématem ve chvílích, kdy je jeho samozřejmost zpochybněna. A pro mnohé z našich komunikačních partnerů a partnerek jsou možnosti, které městské prostředí poskytuje, významné.

V některých případech je to právě kvalita města, která o pocitu přináležení a domova rozhoduje. Alison Blunt a Jayani Bonnerjee (2013) ukazují, jak se město stává významnou rovinou identifikace a přináležení, rovinou vzpomínek a nostalgie u těch lidí, u kterých jsou problematizovány jiné konvenční roviny přináležení ke kolektivním identitám, jako jsou například stát či národ.²⁰ Muži a ženy participující na jejich výzkumu mezi anglo-indickými a čínskými Kalkaťany žijícími aktuálně v Londýně a Torontu nezvýznamňují své domovy skrze přináležení k některému národnímu státu, necítili se primárně jako Britové či Indové. Jejich zkušenost domova a jejich percepce domova je silně spjata s konkrétním městem, v tomto případě Kalkatou, a jeho konkrétními čtvrtěmi a místy. Je to pocit přináležení na úrovni městské zkušenosti, který formuje jejich očekávání podob, jaké může domov nabývat. Barbora podobně prožívá svůj londýnský domov. Nechce být Britkou, jádro jejího domova leží v Londýně jako specifickém sociokulturním celku.

Ve výpovědích samostatně žijících mužů a žen jsme identifikovaly tři způsoby vyprávění o městě a domově. Právě v Barbořině vyprávění se objevuje linie, kterou označujeme

¹⁹ Chceme zdůraznit, že tyto životní dráhy nemusí být nutně dramatické, nemusí jít o takřkajke smutné příběhy.

²⁰ Blunt a Bonnerjee upozorňují, že zdůrazňování široké roviny zkušenosti domova je spojeno s metodologickým nacionalismem a tendencí zkoumat sociální fenomény (přináležení) v rámci národních států. Ve svých textech ukazují, že existují další prostorové úrovně, které mají schopnost generovat silné přináležení a podílí se na ustavování kolektivních identit – jako jsou například město či městská čtvrť. Upozorňují však také na riziko „metodologického teritorialismu“, jak tendenci zkoumat města jako homogenní celek označil Ward (2010) (Blunt a Bonnerjee 2013).

domov jako volba; v ní město, jeho charakter, sociokulturní milieu, hraje zásadní roli. Domov se utváří skrze aktivní volbu přináležení k místu, která zohledňuje osobní potřeby a očekávání. Domov je místem, do kterého mohou dobře zapadnout.

Dalším vyprávěním, kterému jsme se věnovaly jako prvnímu, je *domov jako projekt*. Cyril, Anna i Zuzana jsou rozkročení mezi dvěma či více místy či městy. Současně však všichni vytváří uvědoměle a plánovaně vlastní prostor, který splňuje jejich představu o domově. U Cyrila je tato představa spojena s vizí rodinného domu, pro Annu je to především potřeba vlastního soukromého prostoru, který dosud neměla, Zuzana je vedena vazbou k rodnému městu. Všichni však budují svá místa s jasnou vizí, kterou se snaží naplnit.

Konečně ve třetím typu vyprávění se objevuje *domov prožitý*, domov, který je budován skrze každodenní zkušenost, praktiky, postupné navazování vztahů a budování své pozice v místě. Je to postupné budování struktury míst i lidí, vyrůstání sítě vazeb (přátelských, neformálních i formálních), která je usazena v konkrétním městě či sousedství. Především zde, ale také ve vyprávění o *domově volbou* je město chápáno jako specifický konglomerát míst a vztahů, jako socio-prostorová jednotka.

Město vystupuje ve výpovědích v několika podobách. Jako místo, kam se chtějí vracet, kde mají kořeny a vědomě zde budují své místo (Zuzana). Jako prostor, kde mohou bez překážek uplatňovat své životní hodnoty a postoje, které se vážou k dobrovolnému přijetí bezdětnosti a samostatného života (Barbora, Eva). Jako prostor, ve kterém nachází každodenní vazby k druhým (Hynek, Karel). Pro všechny pak představuje prostor rutinizovaného prožívání každodennosti i možnosti výběrového užívání specifických požitků. Město je ve výpovědích socio-prostorová jednotka a bez propojení místa s lidmi (často neznámými) by ztratilo svůj význam.

Ale při bližším pohledu se odhaluje ambivalentní charakter městské zkušenosti. Na jednu stranu je město sítí známých míst a lidí. Tato místa fungují jako substitute, jako místa přináležení, jako zdroje ustálených a vyhledávaných požitků s jistou mírou očekávatelnosti. Na druhé straně však mohou také zdůrazňovat negativní stránky single/solo-living statusu, vyvolávat emoce spojené s „netradiční“ či dokonce „nenormální“ podobou prožívání každodennosti. Jakkoliv přátelské může být prostředí „kaváren“, i zde se ukazuje dvojí charakter požitku, jež nabízí. Právě tato místa totiž mohou po určitém čase být zrcadlem „nenormality“ situace singles („najednou jsou tu všichni mladší než já“). Především tím, že odkazují k rozdílům mezi singly a lidmi ve vztahu: partnerství a rodičovství zvláště mění rytmus a každodenní praktiky jednotlivců i párů a je důvodem „odchodu domů“ či důvodem omezit čas věnovaný práci, ale také pobytu v „kavárnách“. Oproti tomu v kontextu singlovství a samostatného bydlení mluví lidé o prožitku neohrazeného, bezbřehého času. Jejich situace je odlišná, je spojena se svobodným nakládáním s prostorem (bytů, kaváren i měst) a časem dnů, ale znamená také nutnost sebedisciplinace v obou ohledech. Především u starších singles je to vědomá snaha pracovní aktivity omezit. Tak se i místa poskytující komfort mimo privátní domov mohou v určitém ohledu stát zrcadlem nechtěného statusu a vytvořit prostor pro negativní emoce osamocení či „nesprávné“ nebo nekonvenční životní situace. Město tedy z hlediska časovosti umožňuje strukturovat denní dobu, ale i obsáhlejší časové úseky. Město je jinak prožíváno v pracovním týdnu a jinak o víkendech. To samozřejmě není

výhradní zkušenost našich respondentů, jistá prázdnota víkendového volného času však opět může vést ke zdůraznění nechtěných aspektů jejich životní situace.

Se všemi výpověďmi se před námi otevírá domov jako významné socio-prostorové uspořádání: domov, to je místo a jsou to vztahy, avšak ve zvláštním propojení utvářejícím složitou jednotu, která je strukturována pro jiného neuchopitelnou silou osobní zkušenosti a biografie, je komplexní, aktivní asambláž (Jacobs a Smith 2008). Domov není „pouze“ byt či dům, domov je kontext, který se kolem tohoto privátního jádra utváří. V našem případě je to právě město, ve kterém lidé nacházejí přátelské vazby a požitky, jež jsou součástí jejich pocitu domova. Přese všechny možnosti je prostorová blízkost, kterou město poskytuje, významná. Jak říká Filip (45), přátelství přetrvávají, „když aspoň bydlíme v jednom městě“.

Literatura

- BACHELARD, Gaston. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009. ISBN 9788086702612.
- BECK, Ulrich a Elisabeth BECK-GERNSHEIM. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: SAGE Publications, 2002. ISBN 9780761961123.
- BLUNT, Alison. Cultural geography: cultural geographies of home. *Progress in Human Geography*, 2005, roč. 29, č. 4, s. 505–515. ISSN 03091325.
- BLUNT, Alison a Robyn DOWLING. *Home*. New York: Routledge, 2006. ISBN 9780415332750.
- BLUNT, Alison a Jayani BONNERJEE. Home, city and diaspora: Anglo-Indian and Chinese attachments to Calcutta. *Global Networks*, 2013, roč. 13, č. 2, s. 220–240. ISSN 14702266.
- BRICKELL, Katherine. ‚Mapping‘ and ‚doing‘ critical geographies of home. *Progress in Human Geography*, 2012, roč. 36, č. 2, s. 225–244. ISSN 03091325.
- CLAPHAM, David. The Embodied Use of the Material Home: An Affordance Approach. *Housing, Theory & Society*, 2011, roč. 28, č. 4, s. 360–376. ISSN 14036096.
- COOLEN, Henny. The meaning of dwellings: An ecological perspective. *Housing, Theory & Society*, 2006, roč. 23, č. 4, s. 185–201. ISSN 14036096.
- DEKA, Devajyoti. The Living, Moving and Travel Behaviour of the Growing American Solo: Implications for Cities. *Urban Studies*, 2014, roč. 51, č. 4, s. 634–654. ISSN 00420980.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost?* 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 9788024601397.
- DOUGLAS, Mary. The Idea of Home: A Kind of Space. *Social Research*, 1991, roč. 58, č. 1, s. 287–307. ISSN 0049089X.
- DUPUIS, Ann a David C. THORNS. Home, home ownership and the search for ontological security. *Sociological Review*, 1998, roč. 46, č. 1, s. 24–48. ISSN 1467954X.
- EASTHOPE, Hazel. A place called home. *Housing, Theory & Society*, 2004, roč. 21, č. 3, s. 128–138. ISSN 14036096.
- GABB, Jacqui. Home Truths: Ethical Issues in Family Research. *Qualitative Research*, 2010, roč. 10, č. 4, s. 461–478. ISSN 14687941.
- GIBSON, James J. *The Ecological Approach to Visual Perception*. Hillsdale (NJ): Erlbaum, 1986. ISBN 9780898599596.
- GIDDENS, Anthony. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press, 1986. ISSN 0745600077.
- GREGSON, Nicky. *Living with Things: Ridding, Accommodation, Dwelling*. Wantage: Sean Kingston Publishing, 2007. ISBN 9780954557287.

- GURNEY, Craig M. "... Half of me was satisfied": Making sense of home through episodic ethnographies. *Women's Studies International Forum*, 1997, roč. 20, č. 3, s. 373–386. ISSN 0277-5395.
- HAMMERSLEY, Martyn a Paul ATKINSON. *Ethnography: principles in practice*. 3. vyd. London: Routledge, 2007. ISBN 9780415396059.
- HUGHES, Jody. A logical response to the demands of the labour market? Young people living alone in Australia. *Current Sociology* [online]. 2013, 1–18 [cit. 6. 10. 2014]. ISSN 1461-7064. Dostupné z: <http://csi.sagepub.com/content/early/2013/09/11/0011392113489522>.
- JACOBS, Jane M. a Susan J. SMITH. Living Room: Rematerialising Home. *Environment and Planning A*, 2008, roč. 40, č. 3, s. 515–519. ISSN 0308-518X.
- JAMIESON, Lynn, Fran WASOFF a Roona SIMPSON. Solo-Living, Demographic and Family Change: The Need to know more about men. *Sociological Research Online* [online]. 2009, 14 (2) 5 [cit. 25. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.socresonline.org.uk/14/2/5.html>.
- JAMIESON, Lynn a Roona SIMPSON. *Living Alone. Globalization, Identity and Belonging*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-0230271920.
- KESNER, Ladislav. Intence, afordance a význam kulturních objektů. In KROUPA Jiří, Michaela ŠEFEŘISOVÁ-LOUDOVÁ a Lubomír KONEČNÝ (eds.). *Orbis Artium*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 59–73. ISBN 9788021049727.
- KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filosofia, 2009. ISBN 9788070072936.
- KUSENBACH, Margarethe. Street Phenomenology: The Go-Along as Ethnographic Research Tool. *Ethnography*, 2003, roč. 4, č. 3, s. 455–485. ISSN 14661381.
- KVALE, Steinar. Dominance Through Interviews and Dialogues. *Qualitative Inquiry*, 2006, roč. 12, č. 3, s. 480–500. ISSN 10778004.
- KVAPILOVÁ BARTOŠOVÁ, Michaela a Petr FUČÍK. Emerging Adulthood, Solo-living and the Changes in Gender Subjectivity. (v tisku)
- LAURIEL, Eric, WHYTE, Angus a Kathy BUCKNER. An ethnography of a neighbourhood café: informality, table arrangements and background noise. *Journal of Mundane Behaviour* 2001, roč. 2, č. 2, s. 195–232. ISSN: 1529-3041.
- MALLETT, Shelley. Understanding Home: a Critical Review of the Literature. *The Sociological Review*, 2004, roč. 52, č. 1, s. 62–89. ISSN 1467-954X.
- MASSEY, Doreen. A place called home. *New Formations*, roč. 17, č. 7, s. 3–15. ISSN 1741-0789.
- MILLER, Daniel. *Stuff*. Cambridge: Polity Press, 2010. ISBN 9780745644240.
- MILLIGAN, Melinda J. Interactional Past and Potential: The Social Construction of Place Attachment. *Symbolic Interaction*, 1998, roč. 21, č. 1, s. 1–33. ISSN 01956086.
- MOLGAT, Marc a Mireille VÉZINA. Transitionless biographies? Youth and representations of solo living. *Young*, 2008, roč. 16, č. 4, s. 349–371. ISSN 1103-3088.
- MOORE, Jeanne. Placing Home in Context. *Journal of Environmental Psychology*, 2000, roč. 20, č. 3, s. 207–217. ISSN 02724944.
- MORLEY, David. *Home Territories. Media, Mobility and Identity*. London: Routledge, 2000. ISSN 0415157641.
- PINK, Sarah. *Home Truths: Gender, Domestic Objects and Everyday Life*. Oxford: Berg, 2004. ISBN 1859736912.
- PINK, Sarah. An urban tour: The sensory sociality of ethnographic place-making. *Ethnography*, 2008, roč. 9, č. 2, s. 175–196. ISSN 14661381.
- PUTNAM, Tim. Introduction. In PUTNAM, Tim a Charles NEWTON (eds.). *Household Choices*. London: Futures Publications, 1990. ISBN 1871131103.
- QU, Lixia a David. A. DE VAUS. Starting and ending one-person households: A longitudinal analysis. *Journal of Family Studies*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 126–145. ISSN 13229400.

- ROSENEIL, Sasha. On Not Living with a Partner: Unpicking Coupledness and Cohabitation. *Sociological Research Online* [online]. 2006, 11, 3 [cit. 25. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.socresonline.org.uk/11/3/roseneil.html>.
- RYBCZYNSKI, Witold. *Home: A short history of an idea*. New York: Penguin Books, 1986. ISBN 0140102310.
- RYKWERT, Joseph. Home and Home. *Social Research*, 1991, roč. 51, č. 1, s. 51–62. ISSN 0049089X.
- SAVAGE, Michael, Gaynor BAGNALL a Brian LONGHURS. *Globalization and Belonging*. London: SAGE, 2005. ISBN 9781412933377.
- SCHÜTZ, Alfred. The Stranger: An Essay in Social Psychology. *American Journal of Sociology*, 1944, č. 49, s. 499–507. ISSN 0002-9602.
- TOMÁŠEK, Marcel. K genderovým zdrojům individualizačního habitu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2006, roč. 7, č. 1, s. 11–15. ISSN 1213-0028.
- VACKOVÁ, Barbora a Lucie GALČANOVÁ. Prostory domova. In MATOUŠEK, Roman a Robert OSMAN (eds.). *Prostor(y) geografie*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2733-5. (v tisku)
- WANG, Dan, Zheng XIANG a Daniel R. FESENMAIER. Smartphone Use in Everyday Life and Travel. *Journal of Travel Research* [online]. 2014. [cit. 19. 5. 2014]. ISSN 0047-2875. Dostupné z: <http://jtr.sagepub.com/content/early/2014/05/16/0047287514535847.full.pdf>.
- WARD, Kevin. Towards a Relational Comparative Approach to the Study of Cities. *Progress in Human Geography*, 2010, roč. 34, č. 4, s. 471–487. ISSN 0309-1325.
- WEST-PAVLOV, Russel. *Space in Theory. Kristeva, Foucault, Deleuze*. Amsterdam: Rodopi, 2009. ISBN 9789042025455.

Autorky

Barbora Vacková je výzkumníci Ústavu populačních studií na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Věnuje se převážně urbánní sociologii, sociologii architektury a prostoru, teoretické práci a kvalitativnímu výzkumu. Její práce je rámována zájmem o populární kulturu, jazyk a kulturní reprezentace. V roce 2010 vydala knihu *Prostor, moc a utopie: ideální město a jeho společnost*, ve které se odráží všechny její zájmy. V posledních letech se stará o syna.

Kontakt: vackova.bara@gmail.com

Lucie Galčanová je výzkumnou pracovníci Ústavu populačních studií na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, kde se věnuje výzkumu a výuce v oblasti sociologie bydlení a města. Se Sociologickým ústavem Akademie věd ČR spolupracuje na projektu výzkumu kvality bydlení seniorů, otázkám vnímání městského prostředí seniory se věnovala v projektu „Stárnutí v prostoru“ Grantové agentury ČR. Předmětem jejího výzkumného zájmu jsou otázky budování bydlení a domova v současném kulturním kontextu a obecněji vytváření a udržování sociálních vztahů skrze prostor a materiální prostředí.

Kontakt: galcanov@fss.muni.cz